

מסורת הש"ס

א. ירושלמי נדרים פ"ד הי"י (בשנינו). וראה שם שבעיני פ"ט הי"ד.

גרסות

איבעית אימא יש בכת"י ובמקורות: ואיבעית אימא. באנני תרין יש שנטרו: באפי תרי. כל המפקיר יש בכת"י ועוד: המפקיר. אמרו בשלשה יש בכת"י ובמקורות: אמרו בפני שלשה.

איבעית אימא [אם תרצה אמור] הסבר אחר: הא [זה] שאינו הפקר גמור עד שיוכר בו - דאפקריה באנפי תרין [שהפקירו בפני שנים]. והא [נחה] שנאמר שהוא הפקר גמור הרי זה במקרה דאפקריה באפי תלתא [שהפקירו בפני שלשה]. שאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחנן:

כל המפקיר בפני שלשה - הוי [הריהו] הפקר, בפני שנים - לא הוי [אינו] הפקר. ור' יהושע בן לוי אמר: דבר תורה אפילו באחד שמפקיר בפניו - הוי [הריהו] הפקר, ומה טעם אמרו חכמים שיהא הפקר בשלשה - לא מעצם דין ההפקר, אלא כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידין גם על ההפקר וגם על הזכיה.

איבעית אימא: הא - דאפקריה באנפי תרין, והא - דאפקריה באפי תלתא. דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחנן: כל המפקיר בפני שלשה - הוי הפקר, בפני שנים - לא הוי הפקר. ורבי יהושע בן לוי אמר: דבר תורה אפילו באחד הוי הפקר, ומה טעם אמרו בשלשה - כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידין.

ואיבעית אימא - כי פליג רבי יוסי עליה דרבנן, לומר לא הוי הפקר כגון דלא אפקריה אלא באפי תרי - ואדהכי הכי קמי רבי יוסי נמנמינן לטור, ללא הוי הפקר כל זמן דלא אחי לר זוכה. אנל היכל דאפקריה בפני זי תלתא - הוי הפקר, ואף על גב דלא אחא לר זוכה. וזי קמי דפטור מן המעשר - דאפקריה בפני זי תלתא. ורבי יהושע בן לוי אמר דבר תורה אפילו אחד הוי הפקר - דאף על גב דלא הגיע לרשות זוכה - הוי הפקר לאלתר. ומה טעם אמרו כו' ושנים מעידין - דלי ליכא אלא מרי, כי זכי חד - מאן מעיד עליה דהלא הפקירו? ולעולם לאלתר הוי הפקר, והיינו כרבנן. דרבי יהושע בן לוי פניחא ליה כרבנן.

הדרן עלך בין המודר

תוספות

הא כגון דאפקריה בפני שלשה ואינו יכול לחזור בו - ודמי כאילו אתי לרשות זוכה. והא דאית ליה דאינו הפקר עד דאתי לרשות זוכה - באפי תרי, דיכול לחזור בו, דאמר רבי יוחנן בפני שנים איכא למיחש לרמאי. וגם סתם הפקר מועיל אפילו שלא בפני שלשה.

רבי יהושע בן לוי אמר דבר תורה אפילו באחד הוי הפקר - פירש רבנו תם: דרבי יוחנן סבר לה כרבי יוסי. ורבי יהושע בן לוי כרבנן, ומן התורה הוי הפקר לאלתר. וזו היא כפירוש רבנו תם דלעיל, דמדאורייתא אמר רבי יוסי דלא הוי הפקר, אבל לפירוש רבנו יצחק דלעיל - מצי סבר כרבי יוסי, דלא פליג ארבי יוחנן מידי (אלא). מהכא שמענו דדוקא [בדקדוקות הוי דשיין] רמאות, אבל במטלטלין - הוי הפקר לאלתר, אפילו בפני שנים. ואפילו לפירוש רבנו תם הלכתא כרבי יהושע בן לוי, דקיימי רבנן כוותיה. ועוד: רבי יהושע בן לוי ורבי יוחנן - הלכה כרבי יהושע בן לוי בכל מקום. לשון הרב רבי אליעזר: מדפסקינן בפרק 'תפלת השחר' (ברכות כחב) דלית (ליה) הלכתא כוותיה אלא בתרי, והתם מפריח להו, אבל באחרני - הלכתא כוותיה דרבי יהושע בן לוי, דלא מצריך תלתא מדרבנן אלא גבי מעשר, וכדפרישית טעמא שלא יפקיעו ממעשר. אבל לא להפקיר כליו בשבת שלא יעבור על שביית כלים, וכן בהמתו - לא בעי תלתא, אלא כדפריש בינו לבין עצמו שפיר דמי, כדאמר פרק קמא דשבת (יחג, ב) גבי כלים דמפקר אפקוריה, וסתמא קאמר בכל עניינים. הדרן עלך בין המודר

הדרן עלך בין המודר

ר"ך

ואיבעית אימא הא דאפקריה באפי תרי הא דאפקריה באפי תלתא - כלומר, הך מתניתא נמי דהמפקיר את כרמו - כרבי יוסי אחיא, דעד כאן לא קאמר רבי יוסי דמפקיר יכול לחזור בו - אלא דאפקריה באפי תרי - כלומר שאין שם שלשה, דומיא דמתניתין, דקתני דאין עמהם אחר, ובהא בלחוד הוא דאמר רבי יוסי, דסבירא ליה דכל כי האי גוונא הפקר כמתנה, דעד דאתי לרשות זוכה לא נפיק מרשות מפקיר. וטעמיה משום דאין עמהם אחר, אי נמי, דליכא בהדיה אלא תרי - אדעתא דחד דמהנך בלחוד אפקריה, דכל כי תרי ליכא קלא. משום הכי דמי למתנה, דכי היכי דבמתנה לא נפיק ליה מרשותיה אלא אדעתא דאידין - הכי נמי הכא, לא מפיקר אלא אדעתא דאידין או אדעתא דחד מתרווייהו. הילכך, כי היכי דבמתנה לא נפיק מרשותיה עד דאתי לרשות מקבל - הכי נמי בהפקר כי האי, דהפקר זה למתנה דמי. ומתניתא דהמפקיר את שדהו - בכי האי הפקר מתוקמא, ומשום הכי קתני דעד שלא זכר, בין הוא בין אחר - יכול לחזור בו. אבל הך מתניתא דהמפקיר את כרמו - מתוקמא דאפקריה באפי תלתא, וכל היכא דאיכא תלתא - אוושא מילתא, ואדעתא דכולי עלמא אפקריה, ולא דמי כלל למתנה. הילכך, אף על גב דבמתנה עד דאתי לרשות מקבל לא נפיק מרשות זוכה, בהפקר כי האי אפילו רבי יוסי מודה דלאלתרו נפיק מרשותיה. דאמר רבי יוחנן כל המפקיר בפני שלשה הוי הפקר - משום דאדעתא דכולי עלמא אפקריה. בפני שנים לא הוי הפקר - דכיון דליכא קלא - אדעתא דידהו בלחוד אפקריה, ודמי למתנה. כן נראה לי פירושא דשמעתא כולה. ויש במה

שכתבתי קצת דברים שלמדתי מדברי הראשונים ז"ל. והך סוגיא כולה שמויה דאפקר, דטעמא דרבי יוסי פירושא דאפקר דאפקר כמתנה באפי תרי, ורבי יוחנן דאמר הכי לעיל - הא איתותב. וכיון שכן, למסקנא דלעיל אדחיא לה כן עלך סוגיא, ונקטינן לפירושא דהמפקיר את שדהו או מקמא דעולא דכולה רבנן היא, ורבי יוסי נמי היא, ורבי יוסי לא פליג עלייהו דרבנן בדניא דהפקר כלל. והיינו טעמא דסיפא דקתני דעד שלא זכה בה בין המודר יכול לחזור בו, משום דכיון דשבת ושנה לא שכיחן לא נפיק מרשות מפקיר עד דאתי לרשות זוכה, וכולה כדפרישית לעיל. ולענין הלכה בפלוגתיהו דרבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי - נקטינן כרבי יהושע בן לוי דאמר דבר תורה אפילו באחד הוי הפקר ומה טעם אמרו בשלשה כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידים. הילכך מדברי סופרים אינו הפקר עד שיפקיר בפני שלשה. וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק שני

מהלכות נדרים (הלכה טז). הדרן עלך בין המודר

עיונים

איבעית אימא וכו' לדעת רוב המפרשים (רשב"א, ר"ד, ר"ג, ר"א מן ההר ועד) תירוצו זה הוא לקושי שבברייתא בענין המפקיר כרמו ועמד בבוקר ובצור, שאומרים שאפשר להסביר אותה גם לדברי ר' יוסי, אלא שר' יוסי עצמו מחלק בין הפקר בפני שנים שאינו הפקר גמור (ובמקרים אלה סבור הוא שאין נחשב להפקר עד שיוכר בו (אחר) ובין הפקר בשלשה, שאז חל ההפקר מיד, ולכן אפילו אם קדם הוא חובה בו - הרי זה מופקר, ופסור מן המעשר. ואילו רש"י מסביר כי 'איבעית אימא' זה הוא נסיון אחר להסביר את משנתו עצמה, שבאמת אף ר' יוסי מודה שיש דין הפקר גם כשאין אין אחר זוכה בו, אלא שבמשנתו הרי מדובר בשלא יהיו שם שלשה, ובמקרה זה חולק ר' יוסי. ולעצם הענין נראה שהמפרשים מחדים לדברי רש"י לבני ביאור המשנה וביאור שאר ההלכות שהתקשו בהן לפי שיטת ר' יוסי, ולא נחלקו אלא האם תירוצו זה מתיישב במישורן למשנה או לברייתא. בפני שלשה ואו הריהו הפקר מיד, אף שלא בא הדבר לידי זוכה, ואפילו לדברי ר' יוסי (רש"י).

גמור אלא בפני שלשה. ואילו דעת ר' יהושע בן לוי היא כחכמים שמדין תורה מעשה ההפקר עצמו מציא את החפץ מרשות בעליו, ולא תיקנו הפקר בפני שלשה אלא במקרים מסויימים, וכסיוני שעשו חכמים בלבד. אכן, בשיטה תורה על כך, שהרי אם בכך נחלקו היה עליהם לפרש שאינם חולקים אלא בשאלה כמי הם פוסקים. ומשום כך הוא מעלה אפשרות גם לפירוש אחר, שאף ר' יהושע בן לוי לא פירש את הדברים אלא לדברי ר' יוסי. שלדעתו אף ר' יוסי סבור שהפקר בפני אחד מועיל מדין תורה, אלא שמדברי סופרים (כגון כדי למנוע הערמה, בהפקעת מעשר או כמתנת בית חורין) צריך שיהא בפני שלשה.

דבר תורה אפילו באחד הפוסקים נחלקו ברינו של המפקיר בינו לבין עצמו. שיש סבורים שיש לדייק מן הלשון 'אפילו באחד' שלפחות צריך שיהא שם עוד אחד מלבדו. ועוד שאם מפקיר בינו לבין עצמו ולא ידע אדם בכך יש לתמוה, כיצד ייחשב זה להפקר. לפיכך, אם מפקיר כשהוא מצוי לבדו - אינו הפקר. והיא שיטת הרמב"ם, וראה גם בתלפ"ר. ואילו הר"ש (מובא בתלפ"ר) ותוס' הרא"ש והמאירי סבורים שאף

בינו לבין עצמו יכול להפקיר. וראה ביאור ההלכה. ומה טעם אמרו בשלשה לפי זה עולה שאף לדעת ר' יהושע בן לוי צריך להפקיר בפני שלשה מדברי סופרים. ומתעוררות משום כך כמה שאלות. שאם כן הוא, כיצד התירו חכמים במשנה שפיקר עבור המודר הנאה כשאין שם שלשה? ועוד, שבכמה הלכות בדיני שבת אמרו שמפקיר בפני עצמו מקצת רכשו בשבת כדי להימנע מאיסור. ויש מפרשים שאין יוסק לקושיה בענין זה, לפי שאף ר' יהושע בן לוי לא אמר דברים אלה אלא בלשית ר' יוסי, שאינה חלכה. אבל לדעת חכמים - יכול להפקיר אפילו בפני עצמו (במאירי). ובתוס' מסבירים מצד אחר כי לא אמרו הפקר בשלשה אלא ברקעות, שמפני החשש שמה הוא מתכוון רק להערים על המעשר, אבל במטלטלין לא גזרו גזירה זו כלל. או שלא אמרו תקנה זו אלא לענין מעשר, אבל לדינים אחרים (כגון שבת ומדר הגאון) לא אמרו. ויש מפרשים כי כאשר מתכוון להפקיע מן האיסור (כגון בשבת וכיצא סבור) די בשבת, אבל כדי שיוכר בכך אחרים צריך שפיקר בפני שלשה. והרישב"א סבור כי באחד, כגון לגבי מדר הגאון, לא העמידו חכמים שבת את דבריהם, והשאירו את דין תורה, שיכול לבטל אפילו באחד. והרא"מ מסביר שמדין שבת אין ראייה, כי בתקנה (לדעת בית שמאי) שמפקיר קיירתו בשבת כדי שלא לעבור איסור - הרי דבר זה נעשה על ידי רבים, והכל יודעים על כך ואם כן הרי זה הפקר מפורסם ואין צורך שלשה באותו מעמד. וראה גם תוס' שבת יחב.

אורח ההלכה

דבר תורה אפילו באחד וכו' מדין תורה אפילו הפקר נכסיו בפני אדם אחד הרי זה הפקר. אבל מדברי סופרים אינו הפקר עד שיפקיר בפני שלשה כדי שיהיה אחד זוכה, וכו'. ורבי יצחק, ושנים מעידים. ויש אמרים שאפילו הפקר בינו ובין עצמו הרי זה הפקר (נזור גרש הרא"ש). ורמב"ם ספר הפלאה הלכות נדרים פ"ב הי"ח. שו"ע ח"מ רעג, ז).

